

«Citius, Altius, Fortius!»: феномен спорту в літературі та культурі

preview Історії, що звичайні люди з маленького містечка – це майбутні герої і жертви найстрашнішої з воєн” [2, 455].

Перспектива часу створює нові семіотичні й (ре)інтерпретаційні рамки для моделювання окремих подій і явищ, притаманних для функціонування “там” і “тоді” локальної спільноти пограниччя. Спираючись на механізми послідовної семіотизації, автонараційна практика спогадування зміщує семантичні й смислові акценти, в результаті чого футбольний й хокейний матчі із спортивних і перформативних явищ масової культури трансформуються у складні культурні тексти, що відсилають до проблематики локальної й понадлокальної ідентичності, травматичного досвіду й (ре)ієрархізації системи цінностей.

Література

1. Хцюк А. “Сьліпі на мечі не ходіт”. *Хцюк А. Атлантида: Розповідь про Велике Князівство Балаку; Місяцева земля: Друга розповідь про Велике Князівство Балаку*: пер. із пол. К.: Критика, 2011. С. 78–93.
2. Хцюк А. Хокейний матч. *Хцюк А. Атлантида: Розповідь про Велике Князівство Балаку; Місяцева земля: Друга розповідь про Велике Князівство Балаку*: пер. із пол. К.: Критика, 2011. С. 455–481.
3. Linkiewicz O. Relacje międzykulturowe i świadomość narodowa. Społeczności lokalne Galicji Wschodniej w dwudziestoleciu międzywojennym. *Metamorfozy społeczne. Badania nad dziejami społecznymi XIX i XX w.* Red. nauk. J. Żarnowski. T. 2. Warszawa: Wydawnictwo Neriton Instytut Historii PAN, 2007. S. 175–187.
4. Mazurkiewicz M. Motywy sportowe w polskiej sztuce międzywojennej – rekonosans. *Acta Universitas Wratislaviensis*. № 3772. 2016. S. 76–89.
5. Śmieja W. Od ideologii ciała do cielesności zideologizowanej. Sport i literatura w latach 1918-1939 (wybrane przykłady). *Teksty Drugie*. 2011. № 4. S. 28–48.

Землянська А.В.,

кандидат філологічних наук, доцент

Землянський А.М.,

кандидат філософських наук, доцент

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького

ШПИГУНСТВО ЯК ЗМАГАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ШПИГУНСЬКОГО РОМАНУ)

Жанр шпигунського роману на сьогодні продовжує активно розвиватись як у зарубіжній, так і у вітчизняній літературі. Цей факт констатують у своїх науково-критичних працях Д. Голуб, А. Кокотюха, М. Норець, П. О’Салліван, С. Філоненко, К. Флетчер та ін. Причиною популяризації жанру традиційно вважають перерозподіл сфер впливу на політичній карті світу, коли держави, що ворогують, намагаються продемонструвати свою міць і впливовість, отримати перевагу в цій гонитві за владу.

Шпигунський роман відноситься до так званих “адреналінових” жанрів (С. Філоненко), так само, як і детективи, трилери, хоррор тощо. Книги цих жанрів підвищують рівень адреналіну в крові у читачів завдяки гострому,

«Citius, Altius, Fortius!»: феномен спорту в літературі та культурі

напруженому сюжетові, цікавій інтризі, а ще – викликають почуття азарту через іманентний їм дух суперництва. Уже на рівні жанрових матриць вимальовуються конкурентні опозиції, в яких переможцем стане лише одна сила (Добро/Зло, людина/невідома сила, слідчий/злочинець та ін.). У випадку шпигунського роману протистояння відбувається між спецслужбами різних країн: розвідниками, таємними агентами, представниками контррозвідки. Сюжет цих творів близький до авантюрної оповіді з мотивами подорожі та поєдинку (А. Саруханян), де непередбачуваність фіналу тримає в напруженому очікуванні. Відтак, шпигунство за своєю суттю постає як суперництво, своєрідне змагання, хто кращий (кмітливіший, спритніший, швидше розшифрує, має міцнішу інформаційну, фінансову, технічну базу), чия “команда” (служба, секретна установа тощо) більш згуртована, структурована й т.п. Загалом життя всіх причетних сповнене “аромату великої гри” [4, 38], що її провадять спецслужби.

Багато в чому перемога в цьому протистоянні залежить від продуманої стратегії, вдало обраної тактики, виконавців, що здатні прораховувати ходи супротивника наперед. Не випадково в історії шпигунського роману закріпився образ шпигуна-інтелектуала, зовні непримітного, пересічного громадянина, який має потужний аналітичний розум (Джордж Смайлі із творів Дж. Ле Карре, Штірліц Ю. Семенова та ін.). З цього погляду діяльність шпигунів можна співвіднести із грою в шахи, де результат партії залежить від цілої комбінації ходів гравців. Саме на цю паралель часто вказують самі автори шпигунських романів (варто згадати хоча б “Турецький гамбіт” Бориса Акуніна, де сюжетні колізії відтворюють певну манеру гри у шахи).

В українських зразках жанру апелювання до шахової партії є вже традиційним. Так, наприклад, у романі О. Скрипника “Особлива територія” (2013) Федір Ілліч Хільченко, у минулому радянський розвідник-нелегал у Німеччині, який тепер розробляє цілу таємну операцію з повернення собі колись зароблених німецьких грошей, потрібних на лікування онукові, зізнається своєму колишньому керівникові, генералові Ковтуну, що зараз знову діє *“як той шахіст, що наприкінці партії потрапив у цейтнот”*, адже йому *“потрібно швидко робити ходи, не витрачаючи надміру часу на обдумування. І при цьому важливо не помилятися. А ще важливіше не програти”* [5, 24–25]. Капітан Микита Нечипайло з твору С. Постолювського “Ворог, або Гнів Божий” (2016), розповідаючи про перебіг операції “Гнів Божий”, зізнається, що це – не лише акція помсти за полеглих побратимів, а велика політична гра, в якій вони *“були лишень пішаками, яким кортіло перейти до розряду королів”* [4, 104], усвідомлюючи, що результат боротьби вже залежить не від них, а від волі тих самих “королів”, як, зрештою, і сталося. Не проминув тему шахів і Б. Коломійчук, який у своєму романі “Готель “Велика Пруссія” (2019) з циклу творів про комісара Адама Вістовича вже переходить від власне жанру ретро-детективу до шпигунського роману. Так, фінальним штрихом співпраці протагоніста з контррозвідкою є партія Вістовича та полковника Редля, де останній *“вибудовував на шахівниці щось на зразок індійського захисту”* [3, 275]. Партія залишилася незавершеною з волі Редля, оскільки йому важко було

«Citius, Altius, Fortius!»: феномен спорту в літературі та культурі

визнати, що Вістович, першим викривши ворожих розвідників та знайшовши вбивцю поважних персон, випередив його контору, адже зазвичай “*домінує саме контррозвідка*” [3, 275].

З іншого боку, із появою “гламурного шпигуна”, “шпигуна-джентльмена” Джеймса Бонда І. Флемінга [1, 5] культивується й образ героя, що є фізично розвиненим, спритним, витривалим, досконало володіє різними видами боротьби, зброєю й т.п., оскільки часто має виборювати перемогу над ворожими силами у прямому контакті, віч-на-віч. Тоді такі персонажі здатні стрибати з літака чи поїзда, можуть зі зв'язаними руками боротися з озброєними опонентами, бігти кілька кварталів, переслідуючи об'єкт, тощо (що, зокрема, дозволило зробити екранізації творів про агента 007 справжнім екшеном).

З цього погляду в розряд таких персонажів-шпигунів органічно вписуються й протагоністи сучасних українських шпигунських романів. Наприклад, в одній зі своїх студій, розглядаючи образи шпигунів, ми підкреслювали, що часто персонажами рухає суто спортивний інтерес, бажання отримати перемогу у війні як змаганні за життя [2, 271]. Так, Микита Нечипайло з роману С. Постоловського зауважував, що у світі “*право остаточного голосу*” має лише сила, тож вони з побратимами обрали саме її як метод боротьби [4, 108].

Федір Хільченко, якого представники спецслужб відібрали для підготовки до роботи розвідником на ворожій території, теж багато уваги приділяв фізичній формі. Наголошується, що “*на спортмайданчику він щоразу заводив себе, як пружину, аби вистачило заряду бадьорості на цілий день, оскільки режим був таким, що дай Боже витримати кожному*” [5, 109]. Хоча при цьому з твору стає зрозуміло, що фізична підготовка – то лише ази шпигунської діяльності, яка вимагає все-таки потужного інтелектуального розвитку.

Щодо роману Б. Коломійчука “Готель “Велика Пруссія”, то тут у лінію розслідування Вістовича вплетено тему боїв на рингу, що асоціюються зі змаганням криміналітету за владу та протистояння органам влади. Бої проходять під патронатом кримінального авторитета Удо Вінкеля, для якого навіть співпраця з представниками влади була своєрідним поєдинком. Не випадково після чергового бою він запевняє компаньйонів, що так само, як і він, не довіряють ні йому, ні собі: “*Головне, що ми все з'ясували і зрозуміли один одного. Як і ці боксери (при цьому переміг саме його протеже. – авт.)*” [3, 120]. У такий бій він утягує й комісара Адама Вістовича, який, по суті, в цьому романі виконував не лише функцію слідчого, а й контррозвідника. Тож останній мав проявити всю свою силу, спритність і кмітливість, щоб перемогти супротивника й вижити.

Отже, феномен шпигунства в сучасному українському романі пов'язаний насамперед із темою гри, суперництва, змагання за владу і спокійне, стабільне життя держави. При цьому результат протистояння і відкритої або прихованої боротьби залежить як від інтелектуальних, так і фізичних можливостей тих особистостей, яким випала честь захищати інтереси своєї країни.

Література

1. Голуб Д. Герой-міф у шпигунському романі: Джеймс Бонд Ієна Флемінга та Штірліц Юліана Семенова: дис. ... канд. філол. наук: 10.01.05. Дніпро, 2018.
2. Землянська А.В., Землянський А.М. Образ шпигуна в романі С. Постоловського “Ворог, або Гнів Божий” – герой чи злочинець? *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. 2019. №3 (55). С. 266–274.
3. Коломійчук Б. Готель “Велика Пруссія”: роман. Львів : Видавництво Старого Лева, 2019. 280 с.
4. Постоловський С. Ворог, або Гнів Божий. Харків : Фоліо, 2016. 348 с.
5. Скрипник О. Особлива територія. К. : Ярославів Вал, 2013. 440 с.

Зубець Н.О.,

кандидат філологічних наук,
Запорізький національний університет

**“ПОШУК УКРАЇНСЬКОГО СЛОВА” В СПОРТИВНІЙ
ТЕРМІНОЛОГІЇ**

Багатий і різноманітний лексичний склад сучасної української мови включає низку підсистем з-поміж яких, на думку дослідників (М. Паночко, І. Янків, П. Карпець та ін.), однією з найбільших і динамічних, а нині – актуальних, є лексика спортивної сфери.

Це зумовлено розширенням рухової активності, захопленням значної частини населення здоровим способом життя, появою нових і відродженням національних видів спорту, зростанням ролі фізкультури і спорту в Україні та світі тощо. За два останні десятиліття розвиткові й кодифікації спортивної термінології сприяли три частини Єдиної спортивної класифікації України, створені при Державному комітеті України з питань фізичної культури та спорту, Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту; численні наукові конференції та семінари; понад два десятки спеціальних словників тощо. Нині здоров'я людини є важливим чинником суспільства, відтак спортивна термінологія, давно відома й нова, доступна не лише фахівцям, а й багатьом людям.

З іншого боку, зі зростанням національної свідомості, розширенням суспільних сфер використання української літературної мови постали проблеми оберігання мови спорту від надмірного впливу іншомовних запозичень і розвитку спортивного термінотворення за національними критеріями. У вирішенні названих проблем, звичайно, першість належить термінологам-фахівцям і термінологам-лінгвістам, однак важливу роль можуть відіграти й національно свідомі освічені носії української мови, які, пропонуючи способи повернення національних мовних цінностей, демонструючи власне розуміння мовних змін, нормативності мови і спираючись на праці авторитетних науковців, загальновідому термінологію, мовні категорії, представляють “наївну” лінгвістику – нове відгалуження в сучасному мовознавстві (з кінця 90-х років ХХ ст.), що являє собою сукупність непрофесійних поглядів, знань і суджень [3]. У нашому дослідженні ми виявимо й обґрунтуємо особливості